

IPAC – nové prostredie informačných zdrojov SEK

Autor: Daniela Radochová

Číslo: 3/2003 - Elektronické informačné zdroje

Rubrika: Zo Slovenska

Kľúčové slová:

Úvod

Slovenská ekonomická knižnica Ekonomickej univerzity v Bratislave (SEK) používa od roku 1994 na budovanie, spracovanie a prístupňovanie knižničnoinformačných fondov integrovaný systém Rapid Library (RL). Jeho jednotlivé moduly AKVIZÍCIA, KATALOGIZÁCIA, OPAC, SERIÁLY, VÝPOŽIČKY, EPCA a WWW boli v plnej miere postupne implementované do prevádzky knižnice a využívané tak na efektívne spracovanie dokumentov a informácií, na ich účelné sprístupňovanie používateľom v lokálnej počítačovej sieti SEK a prostredníctvom modulu WWW aj na internete. Dôsledná aplikácia formátu UNIMARC a s tým spojená technická prepojenosť dát jednotlivých modulov priniesla odstránenie duplicitného, resp. multiplicitného spracovania dát.

Uplatnením ďalších štandardov (ISBD, AACR2, STN ISO 2709), metodických, informačnokomunikačných metód a prostriedkov, teoretických poznatkov a praktických skúseností pracovníkov knižnice bola dosiahnutá vysoká efektívnosť a funkčnosť systému v praxi.

Dobré výsledky a skúsenosti s informatizáciou knižničnoinformačných procesov a permanentná snaha aplikovať zmeny, ktoré prináša digitálny informačný priestor, nové informačnokomunikačné technológie, zmeny charakteru informačných potrieb a požiadaviek používateľov a ich informačné správanie, vedie v súčasnosti k jednej zo základných zmien, ktorá sa dotkne celého knižničného systému SEK – k prechodu na nový integrovaný systém Advanced Rapid Library (ARL). Zmeny, ktoré prechod na nový systém priniesie, sú usmerňované koncepčnými zámermi knižnice, ale najmä napĺňaním jej hlavného cieľa – poskytovaním komplexných a kvalitných knižničnoinformačných služieb smerujúcich od ich klasickej formy k forme virtuálnej, resp. digitálnej.

Systém ARL integruje najmodernejšie informačné a komunikačné technológie, ako je internet, GUI – grafické používateľské rozhranie, výkonný databázový systém Caché a technologické nástroje, ako je objektovo orientované programovanie, skriptovací jazyk databázového systému, prostriedky pre tvorbu webového rozhrania atď., poskytuje teda dostatočné prostredie a technologické nástroje na realizáciu zmien v knižničnoinformačných procesoch. Okrem softvérových a technických faktorov patria medzi faktory, ktoré zásadne ovplyvnia funkčnosť, efektívnosť a čas zavádzania zmien do súčasného systému SEK, aj znalosti a skúsenosti pracovníkov knižnice z oblasti:

- informačných zdrojov a informácií ekonomického zamerania, nástrojov ich účelného budovania, organizovania a sprístupňovania,
- analýzy súčasných a potenciálnych informačných požiadaviek a potrieb používateľov SEK.

Najmä viacročné skúsenosti s poskytovaním knižničnoinformačných služieb z interných a externých informačných zdrojov SEK v počítačovej sieti SEK, Ekonomickej univerzity (EU) a v internete, znalosti vyhľadávacích nástrojov a techník vytvárajú predpoklady, aby informačná brána používateľovi poskytla jednoduchý, ale účinný nástroj na uspokojovanie jeho informačných potrieb zameraných najmä na oblasť ekonómie a príbuzných vedných disciplín. Koncepčným zámerom je, aby túto úlohu plnila *nová webová stránka SEK* – www.sekba.euba.sk. Hlavné linky stránky by mali nielen prezentovať knižničné a informačné fondy knižnice, jej činnosti a aktivity, ale plniť aj dôležitú úlohu pri registrácii, spracovaní a sprístupňovaní

informačných zdrojov ekonomického zamerania (budovanie virtuálnej knižnice, tzv. EKOWEB). Jednou z najdôležitejších častí stránky bude linka na knižničnoinformačné služby, ktorá okrem klasických služieb bude priebežne aktualizovaná novými formami, nástrojmi, metódami, predovšetkým virtuálnymi, resp. digitálnymi, ako sú napr.: email, elektronické žiadanky, formuláre, elektronické dokumenty, helpy, elektronické manuály atď.

Základným prvkom webovej stránky bude *IPAC – Internet Public Access Catalogue*. IPAC je nástroj, ktorý poskytuje:

- jednoduché, používateľsky vľúdne prostredie na prístup k zadefinovaným informačným zdrojom (interným a externým),
- možnosť voľby typu vyhľadávania,
- možnosť výberu z ponúkaných informačných zdrojov na paralelné vyhľadávanie,
- jednotné zobrazovanie výsledkov vyhľadávania s možnosťou voľby preddefinovaných zobrazovacích formátov,
- služby typu uchovávanie informačných požiadaviek, zobrazovania, uchovávanie a distribúcie výsledkov vyhľadávania,
- rozšírenú ponuku služieb súvisiacich s výpožičným procesom pre registrovaných používateľov.

Kedže pracovníci knižnice spolupracovali s firmou Cosmotron (tvorca a distribútor systému ARL) na formovaní IPACu, chceme v príspevku prezentovať niektoré dosiahnuté výsledky tejto spolupráce. Snažili sme sa aplikovať dobrú znalosť doteraz spracovávaných a sprístupňovaných informačných zdrojov, poznatky a skúsenosti z procesov vyhľadávania v systéme Rapid Library a informačného správania našich používateľov.

Pre IPAC sme definovali: informačné zdroje na vyhľadávanie (interné a externé), ich štruktúru, vyhľadávacie indexy, limity na vyhľadávanie, zobrazovacie formáty výsledkov vyhľadávania, hypertextové odkazy na prepájanie jednotlivých báz dát, súborov dát a záznamov atď.

Po uvedení IPACu do prevádzky je nutné neustále sledovať funkčnosť systému aj jeho adaptabilitu a rýchle implementovať získané poznatky, pripomienky, úpravy, prípadne nové funkcie. Veľmi dôležitým aspektom aktualizácie IPACu bude spätná väzba od používateľov.

IPAC

Z webovej stránky SEK sa cez linku Katalógy a bázy dát dostaneme na prvú stránku IPACu, ktorá ponúka čitateľovi nasledujúce informačné zdroje SEK na vyhľadávanie:

- Katalóg dokumentov SEK,
- Súbory autorít,
- Slovník ekonomických termínov.

Katalóg dokumentov SEK obsahuje informácie o spracovaných knižničných a informačných fondoch SEK: knihy, periodiká, články, publikačná činnosť pracovníkov EU. Tieto boli v systéme Rapid Library sprístupňované ako jednotlivé bázy dát. V súčasnosti katalóg poskytuje informácie – bibliografické záznamy o približne 210 000 dokumetoch.

Súbory autorít obsahujú informácie o spracovaných menných autoritách (predovšetkým ide o autorov z EU) a autorských indexoch, korporáciách, vydavateľoch, dodávateľoch a predmetových autoritách.

Slovník ekonomických termínov predstavuje selekčný a komunikačný nástroj knižničného systému SEK. Tvorí ho systematika, deskriptory (v slovenčine a angličtine) a nedeskriptory. Dôsledné budovanie a využívanie Slovníka... pri vecnom spracovaní dokumentov nachádza odraz pri ich vyhľadávaní. Ide o najčastejšie používané vyhľadávacie termíny, pričom sa dosahujú najrelevantnejšie výsledky vyhľadávania (bližšie informácie o Slovníku... nájdete v lit. 4).

Po výbere informačného zdroja si môžeme zvoliť *typ vyhľadávania*:

- jednoduché vyhľadávanie,

- rozšírené vyhľadávanie,
- index / browse,
- zložené vyhľadávanie.

Voľba typu vyhľadávania závisí nielen od konkrétnej rešeršnej požiadavky používateľa, jeho informačného správania, ktoré je podmienené jeho informačnou gramotnosťou, ale aj od využívania ponúkanej informačnej podpory pri vyhľadávaní vo forme konzultácií, pomoci pri navigácii, informačných materiálov, helpov, prípadne účasti na prezentáciách, školeniach systému atď.

Základom všetkých typov vyhľadávania je široká škála indexov na vyhľadávanie: napr. názvové a autorské údaje, vydavateľ, zdrojový dokument, ISBN, ISSN, systematika, heslá, rok vydania, jazyk dokumentu, všetky polia atď.

Pre Súbory autorít a Slovník ekonomických termínov boli určené tieto indexy: názvové údaje (korporácií, vydavateľov, dodávateľov, systematických skupín), autor (priezvisko, meno, dátum), heslá, heslá anglické, deskriptor, systematika atď.

Jednoduché vyhľadávanie – umožňuje používateľovi vybrať si jeden z ponúkaných indexov na realizáciu vyhľadávania. Medzi najčastejšie používané vyhľadávacie indexy patria názvové a autorské údaje a heslá.

Rozšírené vyhľadávanie – umožňuje používateľovi kombinovať pri vyhľadávaní 4 vybrané indexy s možnosťou zadania booleanovského operátora AND/OR medzi zvolenými indexmi.

Index/browse – tento typ vyhľadávania umožňuje prezerať vybraný index, resp. bibliografické záznamy od zadaného termínu, s možnosťou determinovať vyhľadávanie po slovách alebo kompletným termínom.

Zložené vyhľadávanie – predstavuje typ vyhľadávania, ktorého doplnenie do nového systému umožnila aplikácia komunikačného protokolu Z39.50 v systéme ARL. SEK tak má možnosť definovať a zapojiť do procesu vyhľadávania externé informačné zdroje. V prvej etape sme zvolili katalógy Slovenskej národnej knižnice, Univerzitnej knižnice v Bratislave, Ústrednej knižnice Slovenskej akadémie vied, Národní knihovny Praha a Vysoké školy ekonomickej v Prahe. Prioritným kritériom na zaradenie niektorého zdroja do ponuky na vyhľadávanie je jeho obsahové zameranie. Touto metódou sa vybrané informačné zdroje prehľadávajú paralelne a výsledok sa zobrazuje v jednotnom zadanom prostredí bez ohľadu na to, či ide o zdroj interný alebo externý.

Limity

Veľmi dôležitým prvkom vyhľadávania okrem zadaných indexov sú limity. Predstavujú prvky, ktorými môžeme bližšie špecifikovať (obmedzovať) rešeršné požiadavky.

Ponuku bežne definovaných limitov v iných systémoch, ako je jazyk, krajina vydania a rok vydania dokumentu, sme rozšírili o limity umožňujúce získanie relevantných informácií najmä z báz dát a súborov budovaných v SEK. Zadanie limity sa realizuje jej vyznačením v ponuke. Ide o nasledujúce limity:

- **bázy dát:** knihy, články, periodiká – súborný záznam, periodiká – zväzkové záznamy, periodiká – jednotlivé čísla, publikačná činnosť EU, elektronické zdroje,
- **druh dokumentu** : napr. monografie, skriptá, učebnice, diplomové práce, výskumné správy atď.
- **študovne SEK** : obmedzujú výber na dislokované dokumenty v študovniach SEK,
- **kategória publikačnej činnosti** ,
- **kategória ohlasu** ,
- **prístupnosť na internete** ,
- **druh súboru autorít**,
- **pracovisko autora Ekonomickej univerzity** atď.

Zobrazovanie výsledkov vyhľadávania

Na zobrazovanie výsledkov vyhľadávania cez IPAC sme definovali tieto formáty: *skrátенý, používateľský, ISBD, katalogizačný listok a UNIMARC*. Prvé zobrazenie výsledkov vyhľadávania je nastavené na skrátенý zobrazovací formát, pričom je pri každom zázname možné zobraziť detail alebo pridať záznam do košíka na neskoršie prezeranie, listovanie, tlač, uloženie do adresárov, resp. odoslanie emailom. Pri detailnom zobrazení je možnosť zvoliť si na zobrazenie niektorý z uvedených formátov.

Hypertextové odkazy

Pri vyhľadaných záznamoch z Katalógu a ich zobrazení v používateľskom formáte (s preddefinovanými návěstiami pre jednotlivé polia záznamu) je možné prostredníctvom hypertextových odkazov, prelinkovania, dostať sa na súvisiace alebo previazané bibliografické alebo autoritatívne záznamy. Ak je pred niektorým termínom znak lupy, kliknutím na tento znak je riešená prepojenosť na autoritatívne záznamy.

Pri zobrazovaní záznamov zo Súborov autorít a Slovníka ekonomických termínov sa môžeme cez odkazy prepojiť na bibliografické záznamy z jednotlivých báz dát.

Príkl. 1: Ak máme zobrazený súborný záznam titulu periodika, záznam obsahuje odkazy na zväzkové bibliografické záznamy daného periodika, prijaté čísla periodika, očakávané čísla periodika. Záznam obsahuje tiež odkazy na bibliografické záznamy v jednotlivých databázach.

Príkl. 2: Ak si vyhľadáme konkrétne číslo titulu periodika, ktorý je analyticky spracovávaný, pri jeho zobrazení máme odkazy na obsah daného čísla, jednotlivé bibliografické záznamy spracovaných článkov, odkaz na súborný záznam periodika a záznam zviazaného ročníka periodika.

Príkl. 3: Ak si v Slovníku ekonomických termínov vyhľadáme napr. termín “kvalita“, zobrazí sa autoritatívny záznam tohto termínu a v odkazoch je uvedený počet záznamov z databázy KNIHY, z databázy PERIODIKÁ, z databázy PUBLIKAČNÁ ČINNOSŤ EU, pričom je možné tieto záznamy zobraziť a prezerat' si ich.

Služby v rámci IPACu

Prístup k službám, ktoré sú poskytované používateľom prostredníctvom IPACu, rozdeľujeme na voľný alebo registrovaný – podľa toho, či ide o registrovaného používateľa SEK, alebo o bežného používateľa internetu.

Ak používateľ využíva voľný prístup, môže:

1. využívať vyhľadávanie v informačných zdrojoch SEK,
2. zisťovať stav exemplárov knižničných jednotiek, ktoré sú vo fondoch SEK (voľný, určený na prezenčnú výpožičku, vypožičaný, rezervovaný, nedostupný atď.) a ich miesto uloženia (napr. sklad, študovňa, pracovisko atď.),
3. výsledky vyhľadávania ukladať do košíka a potom ich zobrazovať, tlačiť, uložiť do súboru v zvolenom zobrazovacom formáte, poslať emailom atď.,
4. využívať vyhľadávanie v iných informačných zdrojoch, do ktorých bol prístup definovaný prostredníctvom protokolu Z39.50,
5. pristupovať k plným textom voľne dostupných dokumentov na internete.

Ak chce používateľ využívať služby, ktoré sa týkajú výpožičného procesu, musí svoj prístup autorizovať (prihlásiť sa používateľským menom a heslom) a potom môže:

- realizovať tvorbu žiadanky, resp. rezervácie na vyhľadaný dokument, prolongácie vypožičaných dokumentov – všetko v súlade s Knižničným a výpožičným poriadkom SEK,
- prezerat' svoje používateľské konto, ktoré mu dáva prehľad o výpožičkách, rezerváciách, prolongáciách, poplatkoch,
- vytvoriť si používateľský profil na vyhľadávanie,
- z IP adresy EU realizovať vyhľadávanie v licencovaných informačných zdrojoch (napr. EBSCO, Web of Science atď.).

Výstupy

Novinkou z hľadiska implementácie systému ARL bude pravidelné generovanie niektorých informačných výstupov a ich zobrazenie na webovej stránke SEK. V súčasnosti pôjde najmä o:

- Novinky – prehľad nadobudnutých knižničných jednotiek do fondov SEK. Mesačne bude generovaný abecedný a systematický prehľad noviniek s trojmesačnou archívnou funkciou.
- Štatistické výstupy z IPACu – generované sledovaním prístupov do jednotlivých informačných zdrojov podľa zadefinovaných kritérií.

Záver

Je len samozrejmé, že prechod na nový knižničný systém prináša so sebou mnoho otázok, problémov, nových riešení a aplikácií v knižničnoinformačných procesoch a jeho implementácia je spojená s riešením mnohých ďalších úloh, napr. technického, metodického, organizačného, personálneho ap. charakteru. V príspevku sme sa snažili opísať len jeden z modulov – IPAC – a naznačiť smerovanie v sprístupňovaní dokumentov a informácií a poskytovaní knižničnoinformačných služieb v našej inštitúcii. Sprístupnenie nového IPACu na internete je plánované od polovice septembra 2003. Dúfame, že jeho prevádzka a priebežná aktualizácia, prejavujúca sa v pripájaní ďalších informačných zdrojov a procesov, nových koncepčných riešení a funkcií, bude prínosom pre uspokojovanie informačných požiadaviek a potrieb súčasných aj potenciálnych používateľov.

Zoznam bibliografických odkazov:

1. Interné materiály SEK vypracované na implementáciu systému ARL.
2. Manuály systému Advanced Rapid Library.
3. Makulová, Soňa: Informačné správanie používateľov pri vyhľadávaní informácií v internete. In: *Informačné správanie a digitálne knižnice : Zborník z medzinárodnej konferencie. SÚZA. Bratislava 21. – 22. máj 2003*. Bratislava : Centrum vedeckotechnických informácií SR, 2003, s. 90110.
4. Mártonová, Renáta: Selekčný systém v informačnom prostredí Slovenskej ekonomickej knižnice. In: *Ekonomické rozhľady*. Roč. 32, (2003), v tlači.
5. Radochová, Daniela: Systémové a technologické zabezpečenie “Slovníka ekonomických termínov“. In: *Obsahová analýza systematických skupín a deskriptorov “Slovníka ekonomických termínov“ a ich preklad do anglického jazyka*. Interný grant č. 136/99. Bratislava : EU, 2000, s. 813.
6. Steinerová, Jela: Vzorce využívania informácií používateľov akademických a vedeckých knižníc. In: *Informačné správanie a digitálne knižnice : Zborník z medzinárodnej konferencie. SÚZA, Bratislava 21. – 22. máj 2003*. Bratislava : Centrum vedecko-technických informácií SR, 2003, s. 66-89.

Generuje [redakčný systém](#) BUXUS [CMS](#) spoločnosti [ui42](#).